

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-478-8-6>

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS
OF SOCIO-MORAL DEVELOPMENT OF THE PARTICULARITY
OF A CHILD IN PRESCHOOL AGE**

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ
ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Kuznetsova T. M. Кузнецова Т. М.

*practical psychologist ZDO No. 14
specialist of the highest category
Korosten, Ukraine*

*практичний психолог ЗДО № 14
спеціаліст вищої категорії
м. Коростень, Україна*

Технологізація, комп'ютеризація та глобалізація все більше опановують суспільну свідомість людей, позбавляючи опори на моральні критерії та підмінюючи їх примітивною психологією споживача. Місце повноцінного, емоційно насиченого сімейного та громадянського виховання займає проведення свят, розважальних компаній у контексті ліберальних цінностей, підмінюється система соціально-етичних еталонів, як зразки для наслідування пропонуються численні персонажі із західних та українських фільмів, насичених тривогою, агресією та насильством. Значення дошкільного віку у тому, що це період залучення дитини до пізнання навколишнього світу, час початкової соціалізації, формування особистісних аспектів. Дошкільник у силу відсутності соціального досвіду намагається дотримуватись норм і поведінкових правил, прийнятих у суспільстві, та у цьому плані його поведінка нормативна у ситуаціях, контрольованих дорослими людьми. За відсутності зовнішнього контролю дошкільник не в змозі дотримуватись правильних поведінкових норм, так як довільний контроль за власними діями в нього ще не дуже стабільний. Спонтанність поведінки дошкільника проявляється також у тому, що він із задоволенням копіює зовнішні зразки поведінки як дорослих, так і своїх однолітків, але у своєму прагненні до наслідування він некритичний. Він спонтанно сприймає та копіює не лише позитивні соціальні зразки поведінки, а й негативні. У цьому надзвичайно важлива роль дорослого, який покликаний сприяти соціально-моральному розвитку дошкільнят, формувати вміння усвідомлювати помилки інших людей, тобто, формувати соціально незалежну поведінку. Крім того, психічні особливості дошкільнят є хорошою базою для реалізації вищезгаданих процесів. Для дітей дошкільного віку характерні висока сприйнятливність, легка научуваність, пластичність нервової системи, які

створюють можливості для соціального розвитку особистості. Спільноту дітей можна назвати лабораторією соціальної творчості. Серед однолітків вони утворюють різні за своєю спрямованістю і значення об'єднання, пробувають різноманітні форми поведінки, виконують безліч соціальних ролей, відбирають найбільш прийнятні собі форми поведінки, емоційні реакції. Основними результатами таких взаємовідносин є: можливість ставати повноцінним членом суспільства, своєчасно долучитися до правил, норм, виконання певних обов'язків. Завдяки усім видам спільної діяльності, у які діти вступають, відбувається їх адаптація до соціального середовища, інтеграція в суспільство.

Дошкільний вік – це час формування внутрішнього світу, розширення самосвідомості, формування Я-концепції, а також період формування особистості дитини як члена суспільства та збагачення її соціальних зв'язків. Це вік інтенсивного становлення соціальних потреб та часткової їх реалізації, водночас це час активного дорослішання дитини. Вже з півторарічного віку дитина усвідомлює свій індивідуальний початок, а саму себе як істоту, що активно діє. До цього віку дитина називала себе третьою особою: «Таня хоче пити» і т.д. Усвідомлення свого «Я» є головним позитивним результатом розвитку на даному етапі. У певному періоді дитина набуває почуття незалежності. На цій стадії формування Я-концепції потрібна підтримка з боку дорослих, що виражається в схваленні дій дошкільника, уникненні конфліктів, пов'язаних із забороною, якщо не йдеться про абсолютно неприпустимі речі. Починаючи з 4-річного віку, у дитини з'являються власні уявлення про те, якою вона може стати в майбутньому людиною. Її характерна активна пізнавальна діяльність, високий рівень допитливості. У цей же час вона починає розуміти межі дозволеного та недозволеного. На цій стадії формування Я-концепції для дошкільника дуже важливою є реакція дорослих на його поведінку. Дорослим необхідно, реагуючи на допитливість та інші прояви дитини, не викликати в неї почуття провини за поведінку та активність. Перелік вищезгаданих особливостей формування Я-концепції дошкільника, його психічного розвитку спонукали до розвитку і концепцію виховання щасливої дитини, реалізація якої сприяє соціально-моральному становленню дитини. Раніше у дошкільній педагогіці домінувала концепція, згідно з якою, самі дорослі вибудовують перспективи для дитини: якщо слухатимешся дорослих, будеш добре вчитися, то станеш щасливою людиною. Постулатом концепції виховання щасливої людини є твердження про те, що ти спочатку народився щасливою людиною, і тому ти можеш добре вчитися, у тебе все вийде, тобі все під силу. Умовою успішної реалізації даної концепції та ранньої соціалізації

дитини є наявність у батьків та вихователів почуття глибокої поваги до особистості дитини та їхнє бажання сформувати вміння жити серед людей і поважати свою самостійність і власну гідність. Щаслива дитина впевнена в собі, вона легко та із задоволенням, відкрито та довірливо спілкується з людьми – дорослими та дітьми. Вона оптимістична, все сприймає з радістю, допитлива і т.д., але виховати таку дитину можна, якщо і батьки, і вихователі будуть розвивати в ній почуття власної гідності та вмінню жити серед людей. Відомо, що сутність соціалізації полягає у переведенні соціальних норм у внутрішній світ людини, у включенні в систему особистісних сенсів, формуванні з урахуванням соціальної норми системи особистісних позицій, установок. У цьому творчому процесі відстежується поступове перетворення особистості та набуття якостей, необхідних у соціальному житті. Засвоєні та прийняті дитиною громадянські норми представляють собою зріз із загальної характеристики соціальної поведінки людей у процесі культурно-історичного розвитку та функціонування суспільства, що відповідають типу культури та характеру її організації. Компонентами соціальної культури є визнання загальнолюдських цінностей, дотримання правил культурної взаємодії, прийняття норм поведінки, заборон, встановлених у суспільстві, дотримання моральних принципів. Відповідно до цього освітні заклади приділяють велику увагу формуванню у підростаючого покоління гуманних почуттів, умінь вирішувати проблеми, самоконтролю емоційних проявів. Важливо зрозуміти, що норми життя, зафіксовані у суспільстві, не повинні визнаватися як догми, їх необхідно прийняти усвідомлено як умови та необхідність.

Завдання соціально-морального формування особистості дошкільника вирішуються на основі доцільного відбору засобів, методів, педагогічних прийомів у поєднанні. Педагогу необхідно враховувати значення та ступінь складності формованої якості, розуміти, що потрібен час, передбачати результати, враховувати принцип системності та комплексності. Засобом морального виховання є різноманітна діяльність дітей: праця, гра, спілкування. Кожен вид діяльності має свою специфіку у контексті вікових та індивідуальних особливостей і, безумовно, залишає свій слід.

Вивчаючи стан проблеми соціально-морального виховання в освітньому процесі, було виявлено, що у дітей старшого дошкільного віку здебільшого сформувався інтерес до моральних категорій завдяки раціонально організованому життю. Однак показники усвідомлення дітьми моральних норм, емоційного ставлення до них, рівень розвитку спрямованості особистості, що проявляється у взаємодії з однолітками, в основному невисокі. Це, безумовно, пов'язано з віковими особливостями, з рівнем розвитку свідомості, з сімейним вихованням,

діяльністю засобів масової інформації, відкритими та доступними для сприйняття явищами реального життя та неможливістю їх моральної оцінки на даному етапі вікового розвитку. Іншою причиною є педагогічні недоробки та помилки, недостатня компетентність педагогів в організації та проведенні своєї власної діяльності у плані розвитку соціально-моральної свідомості та відповідної поведінки дітей. Щоразу нестабільність та зміни, що відбуваються в суспільстві, його проблеми та труднощі створюють перешкоди в ефективному вирішенні виховних завдань, що відволікають від проблем виховання підростаючого покоління.

Резюмуючи вищевикладене, слід зазначити, що дошкільний вік є сензитивним до виховного впливу батьків, педагогів закладів дошкільної освіти, а також до спонтанного сприйняття поведінкових зразків дорослих. Враховуючи положення Я-концепції, ми відзначаємо, що виховний вплив на дитину має реалізовуватись через спільну діяльність, співтворчість та взаємодію. У ЗДО необхідно створити розвиваюче середовище, що враховує культурно-історичні цінності та аксіологічні постулати, детерміновані цим етапом розвитку сучасного суспільства.

Література:

1. Бех І. Виховання особистості: у 3 кн. Київ, Либідь, 2003. Кн. 3. 272 с.
2. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: навч. посіб. Київ, Либідь, 2007. 236 с.
3. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми та технології: Київ, МАУП, 1998. 110 с.
4. В. Болгарина, Л. Гуменюк, М. Шимановський. Педагогічна соціологія : навч. посібник. Тернопіль, 1998. 146 с.
5. Русова Софія. Теорія і практика дошкільного виховання / За ред. Є.І. Коваленко. Київ, Либідь, 1997. С. 171–258.